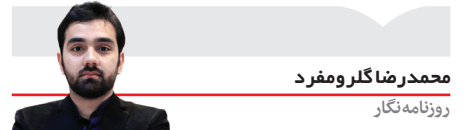

«فرهنگیستان» بررسی می کند

۱۱ سال اجرای اشتباه مالیات بر ارزش افزوده

محمد رضا گلر ومفرد

روزنامه نگار

«مالیات ارزش افزوده» درست است یا «مالیات بر ارزش افزوده»؟ اینکه پاسخ کدام است یا بهتر است بگوییم اینکه در عمل به کدام عبارت عمل می شود، به یکی از مسائل اصلی تولید کنندگان و اصناف تبدیل شده است. پرواضح است نیت قانونگذار ترجمه معنایی و محتوایی آنچه از آن VAT یا Value Added Tax در کشورهای دیگر استفاده می شود، بوده است. «مالیات بر ارزش افزوده» جزئی از مالیات‌های غیرمستقیم است که مصرف کننده نهایی باید آن را پرداخت کند. در واقع فروشنده یا واسط، موظف است مقدار مالیات دریافتی را به خزانه دولت واریز کند و از آنجا که خود فروشنده نیز ضمن خرید اولیه چنین مالیاتی را پرداخته ولی مصرف کننده نهایی محسوب نمی شود، او حق دارد کل «مالیات‌های ارزش افزوده» پرداختی خود را از کل «مالیات» بر ارزش افزوده»‌های دریافتی کسر کرده و ماباه التفاوت را به دولت بپردازد، اما بعضا به علت مشکلات اجرایی همه بنگاه‌هایی که در زنجیره تولید، بر کالا یا خدماتی ایجاد ارزش افزوده می کنند این مالیات را پرداخت کرده و همین مساله ضمن آنکه فشار مضاعفی بر بخش تولید می آورد، سبب افزایش بیشتر قیمت تمام شده برای مصرف کننده نهایی خواهد شد. در این زمینه برای حل مشکلات اجرایی این پایه مالیاتی، قانونگذار تمام فروشگاه‌ها را ملزم به نصب صندوق مکانیزه فروش کرده است تا این پایه مالیاتی به هدف اصلی که مصرف کننده نهایی می شود، اصابت کند. مالیات بر ارزش افزوده همراه با صندوق مکانیزه فروش، علاوه بر آنکه می تواند درآمدهای دولت را افزایش دهد، شفافیتی در فعالیت اقتصادی ایجاد خواهد کرد و امکان مقابله کارآمد با قاچاق، پولشویی و... را به دولت خواهد داد.

۵ فواید مالیات بر ارزش افزوده

یکی از مهم‌ترین مزیت‌های اجرای مالیات بر ارزش افزوده، افزایش شفافیت اقتصادی در کشور است که البته این امر مستلزم وجود صندوق‌های مکانیزه فروش است. با اجرایی شدن این پایه مالیاتی می‌توان از موجودی دقیق انبارها و فروشگاه‌ها اطلاع یافت که این امر امکان کنترل بهینه بازار و جلوگیری از احتکار را در اختیار سیاستگذار قرار می‌دهد. همچنین می‌توان با رصد جریان جابه جایی کالا، به راحتی کالای قاچاق را شناسایی و از عرضه آن در کشور جلوگیری به عمل آورد که این مساله خود علاوه بر آنکه از تولیدکننده داخلی حمایت کرده و بیکاری را کاهش می‌دهد، می‌تواند درآمدهای دولت را نیز به صورت غیرمستقیم افزایش دهد. از دیگر مزیت‌های بسیار مهم مالیات بر ارزش افزوده آن است که این امکان را در اختیار دولت قرار می‌دهد تا از سهم مالیات بر تولید بکاهد و آن را به مصرف منتقل کند و به این سبب از فشار مالیاتی روی تولید کاسته شود. با این پایه مالیاتی، هزینه‌های مصرف بیشتر شده و مصرف کننده به نوبه‌ی به پس انداز و سرمایه گذاری تشویق خواهد شد. همچنین با توجه به آنکه می‌توان نرخ‌های متفاوتی را برای کالاها و خدمات وضع کرد این امکان به وجود می‌آید تا با افزایش مالیات بر مصرف کالاها، لوکس و کاهش آن برای کالاها ضروری یا افزایش آن برای کالاها وارداتی و کاهش آن برای کالاها تولید داخلی، به کاهش نابرابری‌های اقتصادی و حمایت از تولید داخلی پرداخت.

۵ سهم بالای مالیات بر ارزش افزوده در ایران

با وجود همه فواید مالیات بر ارزش افزوده و لزوم اصلاح منابع درآمدی بودجه با رویکرد افزایش درآمدهای مالیاتی، سرمایه‌گذاری دولت برای افزایش سهم درآمدهای مالیاتی خود از این پایه مالیاتی نگران کننده است. افزایش نرخ مالیات بر مجموع درآمد بدون توجه به شرایط دک‌های پایین درآمدی ضمن آسیب رساندن به آنها سبب خواهد شد گروه‌های زیادی از بخش تقاضا خارج شده و رکود اقتصادی تعمیق شود. نسبت سهم درآمدهای مالیات بر کالاها و خدمات در سال ۹۷ در حالی که حدود ۴۰ درصد رسیده که این میزان در کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) در سال ۲۰۱۶ به میزان ۳۲/۶۹ درصد بوده است. یا برای نمونه سهم مالیات‌های غیرمستقیم در آمریکا ۱۵/۸۵ درصد و ژاپن ۲۰/۴۴ درصد از کل درآمدهای مالیاتی در سال ۲۰۱۷ بوده که این رقم نشان دهنده آن است که این کشورها بر کسب درآمد مالیاتی از طریق مالیات‌های مستقیم نسبت به مالیات‌های غیرمستقیم تاکید بیشتری دارند. برخی کارشناسان اقتصادی معتقدند دولت باید با افزایش پایه‌های مالیاتی نظیر مالیات بر عایدی سرمایه، مالیات بر خانه‌های لوکس، اجرای مالیات بر خانه‌های خالی و... ضمن آنکه از جنبه تنظیم‌گری این پایه‌های مالیاتی بهره‌بردار، سبب درآمدهای مالیاتی خود را نیز گسترش دهد.

۵ شیر بی‌یال و دم ارزش افزوده

یکی از پرچالش‌ترین مباحث در نظام مالیاتی کشور، مساله معافیت‌هاست. موافقان معتقدند معافیت‌ها به عنوان یک

سیاست تشویقی می‌تواند سرمایه‌گذاری را هدایت کرده و از بخش‌های ضعیف اقتصاد حمایت کند. اما آنچه از تجربه سال‌های گذشته به نظر می‌آید آن است که معافیت‌های مالیاتی ضمن آنکه نمی‌تواند به‌عنوان یک سیاست حمایتی کارآمد عمل کند بلکه سبب رانت، فرار مالیاتی و فسادهای گسترده‌ای نیز شده است که نمونه بارز آن را می‌توان در مناطق آزاد مشاهده کرد. کارکرد مالیات بر ارزش افزوده یا به صورت کلی کارکرد نظام مالیاتی کارآمد آن است که هم بتواند منبع درآمدی برای دولت به وجود آورد، هم به بازتوزیع درآمد در کشور کمک کند و هم با ایجاد شفافیت در کشور به مبارزه با فساد و پولشویی کمک کند. از طرف دیگر، دولت با ابزار یارانه‌ها بخش‌های مختلفی را که در نظر دارد مورد حمایت قرار دهد. در این بین هرگونه معافیت‌های مالیاتی به کارآمدی نظام مالیات در کشور آسیب جدی وارد خواهد کرد و نظام مالیاتی را به یک شیر بی‌یال و دم تبدیل می‌کند. البته برخی معافیت‌ها به دلیل بالا بودن هزینه وصول نسبت به درآمدهای آن است که بحث آن جداست. در ادامه معافیت‌های مالیات بر ارزش افزوده آورده شده است:

- کلیه تخفیفات اعطایی به خریدار کالا یا خدمات.
- مالیاتی که قبلا توسط عرضه کننده کالا یا خدمات پرداخت شده است.
- هر نوع مالیات غیرمستقیم و هر نوع عوارضی که هنگام عرضه کالا یا خدمات پرداخت شده است.
- اموال غیرمنقول اشخاص حقیقی یا حقوقی مشمول مالیات، از پرداخت مالیات بر ارزش افزوده معاف هستند.
- فرش دست‌بافت، کالاهای اساسی مثل قند، شکر، برنج، گندم، آرد، لبنیات، گوشت، شیرخشک، نان و سویا از مالیات بر ارزش افزوده معاف هستند.
- کلیه تجهیزاتی که در فرودگاه‌ها برای عملیات ناوبری استفاده می‌شود.
- فعالیت صندوق‌های قرض الحسنه مجاز و کلیه خدمات بانکی و موسسات اعتباری و صندوق‌های تعاون و تعاونی‌ها.
- کلیه محصولات کشاورزی که فرآوری نشده باشند.
- خوراک دام و طیور.
- دام و طیور زنده و آبیان و فعالیت‌های زنبورداری.
- فعالیت‌های مرتبط با انواع کود، سم، نهال و بذر.
- کلیه خدمات حمل‌ونقل عمومی درون و برون شهری (ریلی، زمینی، هوایی و دریایی).
- کلیه فعالیت‌های مرتبط با چاپ و نشر و کاغذ.
- کلیه خدمات منسوم مالیات بر درآمد حقوق که موضوع قانون مالیات‌های مستقیم است.
- کلیه خدمات درمانی اعزام از انسان، حیوان و گیاه.
- کلیه خدمات توانبخشی و حمایتی بیماران و نیازمندان.
- کلیه خدمات مربوط به دارو و تجهیزات پزشکی.
- کلیه خدمات پژوهشی و آموزشی طبق تایید وزارت علوم، وزارت بهداشت و وزارت کار.
- کلیه کالاهای همراه مسافر که برای استفاده شخصی و منطبق با قانون صادرات و واردات باشد.
- کلیه اقلام برای مصارف نظامی و انتظامی که به تایید وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح برسد.

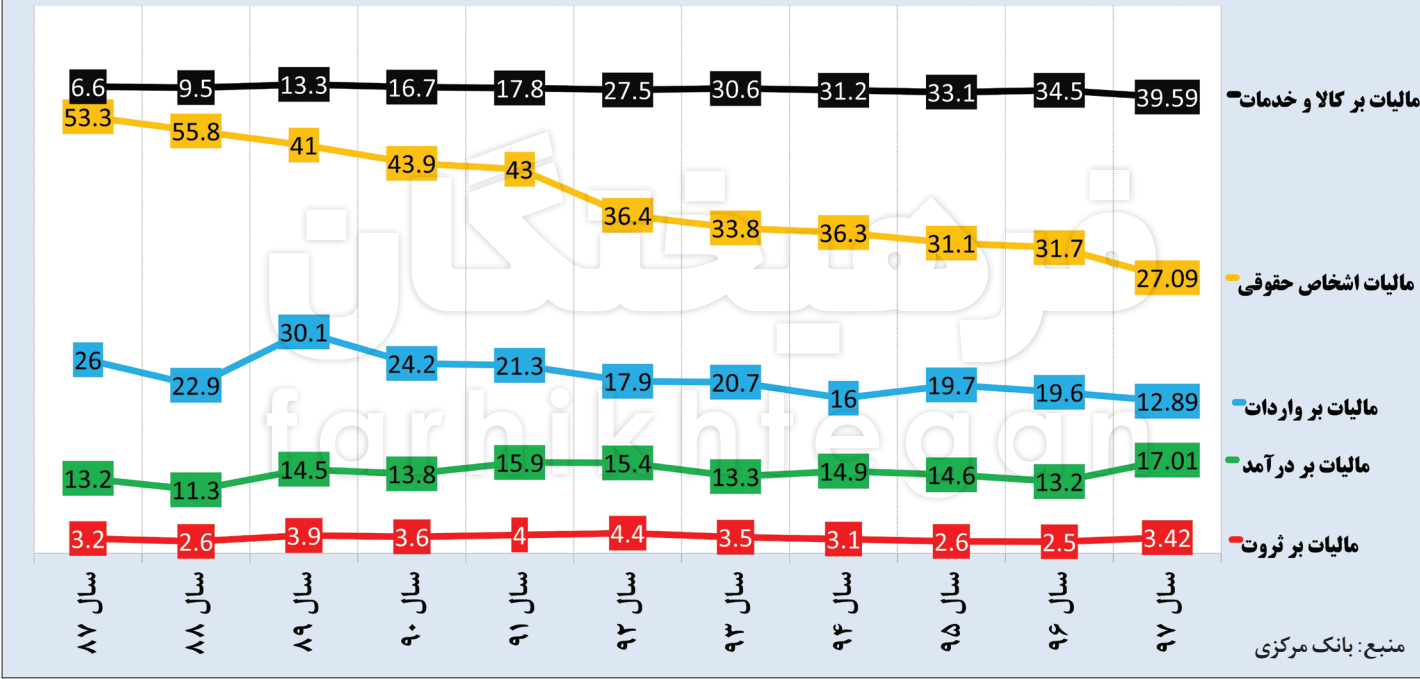
۵ احصای مکرر مالیات بر ارزش افزوده در زنجیره تولید

یکی از بزرگ‌ترین مشکلات اجرایی مالیات بر ارزش افزوده آن است که در بعضی موارد قیمت کالا به صورت تصاعدی به علت اعمال این نرخ در زنجیره تولید افزایش می‌یابد. یعنی واسطی که خود مصرف کننده نهایی نیست کالا را با احتساب ۹ درصد ارزش افزوده خریداری کرده و در نهایت با ۹ درصد ارزش افزوده دیگر آن را به مصرف کننده می‌فروشد. این در حالی است که مالیات بر ارزش افزوده را باید مصرف کننده نهایی پرداخت کند. در واقع مطابق قانون فروشنده به علت آنکه ضمن خرید اولیه چنین مالیاتی را پرداخته ولی مصرف کننده محسوب نمی‌شود، حق دارد کل «مالیات‌های ارزش افزوده» پرداختی خود را از کل «مالیات بر ارزش افزوده»‌های دریافتی کسر کرده و مابه‌التفاوت را به دولت بپردازد.

۵ بزرگ‌ترین چالش نبود صندوق مکانیزه فروش

مالیات بر ارزش افزوده نیز مانند هر پایه دیگر مالیاتی نیازمند اطلاعات و شفافیت است. مهم‌ترین ابزاری که برای شناسایی گروه‌های مشمول این پایه مالیاتی در قانون دیده شده، صندوق مکانیزه فروش است. در این زمینه مجلس شورای اسلامی سال ۹۰ برای حل مشکل شناسایی مشمولان این پایه مالیاتی در ماده ۱۲۱ برنامه پنجم توسعه صاحبان مشاغل را به استفاده از سامانه‌های صندوق مکانیزه فروش ملزم کرد. در این ماده آمده است: «به منظور شفافیت در مبادلات اقتصادی و تشخیص درآمدهای مودیان مالیاتی و مالیات بر ارزش افزوده، وزارت بازرگانی مکلف است با هماهنگی سازمان امور مالیاتی و شورای اصناف کشور تا پایان سال دوم برنامه صاحبان مشاغل را براساس اولویت، ملزم به استفاده از سامانه‌های صندوق فروش (مکانیزه فروش) کند و معادل هزینه‌های انجام شده بابت خرید، نصب و راه‌اندازی دستگاه

سهم ترکیب درآمد مالیاتی ایران طی ۱۰ سال اخیر (درصد)

منبع: بانک مرکزی

راه‌اندازی صندوق مکانیزه فروش در کشور تا سال ۹۴ به نتیجه نرسید. به نتیجه نرسیدن تلاش‌ها سبب شد دولت در لایحه‌ای تحت عنوان «قانون پایه‌های فروشگاهی و سامانه مودیان» نحوه استفاده، نگهداری و نظارت بر پایانه فروشگاهی را به مجلس ارسال کند. این لایحه بعد از مدت‌ها به صحن علنی مجلس راه یافت و ۲۱ مهرماه سال جاری به تصویب رسید و رئیس‌جمهور آن را برای اجرا به دستگاه‌های مختلف ابلاغ کرد.

هستند، تعیین کند و تا شهریورماه هر سال از طریق اطلاع کتبی و رسمی به اتحادیه صنفی مربوطه و نیز درج در یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار و روزنامه رسمی کشور اعلام و از ابتدای فروردین‌ماه سال بعد از آن اعمال کند.

نهایتاً در سازمان امور مالیاتی طی اعلامیه‌ای، ۲۹ صنف در دو گروه شامل ۱۰ صنف و یک گروه شامل ۹ شغل در اولویت به‌کارگیری این صندوق‌های مکانیزه قرار داد. با وجود تاکید قانونی مجلس و به‌ظاهر اهتمام دولت در این باره، نصب و

سامانه صندوق فروش (مکانیزه فروش) توسط صاحبان مشاغل مذکور از درآمد مشمول مالیات مودیان مزبور (در اولین سال استفاده از سامانه‌های مذکور) قابل کسر است. عدم استفاده صاحبان مشاغل از سامانه صندوق فروش (مکانیزه فروش) در هر سال موجب محرومیت از معافیت‌های مالیاتی مقرر در قانون برای سال مربوطه می‌شود. سازمان امور مالیاتی موظف است به‌تدریج و براساس اولویت، آن دسته از صاحبان مشاغل را که ملزم به استفاده از سامانه صندوق فروش (مکانیزه فروش)

وضعیت اخذ مالیات بر ارزش افزوده در برخی کشورهای منتخب طی سال ۲۰۱۸

ردیف	کشور	نرخ استاندارد مالیات ارزش افزوده	توضیحات
۱	ایران	۹ درصد	کالاهای اساسی و برخی کالاها از مالیات معاف هستند؛ از جمله: محصولات کشاورزی فرآوری نشده، دام و طیور زنده، آبیان، زنبور عسل، خوراک دام و طیور انواع کود، سم، بذر و نهال، آرد خبازی، نان، گوشت، قند، شکر، برنج، حبوبات، سویا، شیر، پنیر، روغن نباتی و شیرخشک (کودکان)، کتاب، مطبوعات، دفاتر تحریر و انواع کاغذ، اموال غیرمنقول، انواع دارو، لوازم مصرفی-درمانی، خدمات درمانی، خدمات بانکی و اعتباری بانک‌ها و موسسات، خدمات معاملات اوراق بهادار و کالا، خدمات حمل‌ونقل عمومی، کالاهای صادراتی و...
۲	فرانسه	۲۰ درصد	فرانسه ۴ نرخ مالیات بر ارزش افزوده با توجه به نوع کالا و خدمات دارد. دو نرخ ۵/۵ و ۱۰ درصد نرخ‌های تنزیل شده برای برخی کالای ضروری تعیین شده‌اند. یک نرخ ۲/۱ درصد نیز برای انتشارات اعمال می‌شود. همچنین برخی از کالا و خدمات در این کشور معاف از مالیات بر ارزش افزوده یا دارای نرخ صفر درصد هستند.
۳	آلمان	۱۹ درصد	مالیات بر ارزش افزوده در کشور آلمان برای کالاهای ضروری ۷ درصد است. بعضی از کالاها و خدمات نیز معاف از مالیات بر ارزش افزوده هستند که این موارد عبارتند از: خدمات مالی و بیمه، معاملات که مشمول مالیات بر نقل و انتقالات املاک و مستغلات می‌شوند، صادرات کالا، نشریات داخلی، اعطای وام، خدمات پزشکی، فعالیت‌های رفاه اجتماعی، فعالیت‌های فرهنگی و فعالیت‌های آموزشی.
۴	آرژانتین	۲۱ درصد	نرخ افزایش یافته ۲۷ درصد بر تأمین برخی خدمات مانند خدمات ارتباطی، انرژی، گاز طبیعی و آب اعمال می‌شود. همچنین نرخ کاهش یافته ۵/۵ درصد نیز بر برخی کالاهای سرمایه‌ای اعمال می‌شود. صادرات کالا نیز دارای نرخ مالیات صفر درصد است.
۵	ترکیه	۱۸ درصد	نرخ ۸ درصد بر مواد غذایی، پوشاک، محصولات پزشکی و خدمات ارائه شده توسط مدارس خصوصی اعمال می‌شود. نرخ یک درصد نیز بر مجلات، روزنامه‌ها و محصولات کشاورزی که به صورت خام فروخته می‌شوند، انتقال خودروی دست دوم و همچنین خانه‌هایی با متراژ کمتر از ۱۵۰ مترمربع و برخی موارد دیگر اعمال می‌شود. در کنار موارد فوق، برخی کالاها نیز معاف از مالیات بر ارزش افزوده هستند.
۶	آفریقای جنوبی	۱۴ درصد	صادرات و برخی مواد غذایی دارای نرخ مالیاتی صفر درصد هستند. خدمات مالی، حمل‌ونقل عمومی و اسکان (اجاره) معاف از مالیات بر ارزش افزوده هستند.
۷	ایتالیا	۲۲ درصد	برای برخی کالاها و خدمات این نرخ به ۴ یا ۱۰ درصد کاهش خواهد یافت. بعضی از خدمات نیز مانند خدمات بانکداری، مالی، بیمه‌ای، قمار، خرید و اجاره مسکن با برخی استثنائات معاف هستند. خدمات دیگر مانند صادرات، نشریات داخلی و خدمات مربوط به کشتی‌داری نرخ صفر درصد هستند.
۸	اندونزی	۱۰ درصد	برای صادرات این نرخ صفر درصد خواهد بود.
۹	روسیه	۱۸ درصد	این نرخ برای فروش برخی انواع اقلام پزشکی، غذا و کالای کودکان ۱۰ درصد خواهد بود. همچنین فروش برخی کالاها و خدمات مشمول مالیات صفر درصد هستند که عبارتند از: صادرات کالا، خدمات حمل‌ونقل بین‌المللی و خدمات مربوطه، برخی خدمات از جمله فروش املاک مسکونی، محصولات خاص پزشکی، خدمات پزشکی، مواد غذایی با سالن‌های غذاخوری، مدرسه، خدمات حمل‌ونقل عمومی، خدمات مذهبی و تشریفاتی، خدمات آموزشی ارائه شده توسط موسسات آموزشی غیرانتفاعی مجازی، خدمات خاصی در حوزه هنر و فرهنگ و تولید نیز معاف از این مالیات هستند.
۱۰	انگلیس	۲۰ درصد	برای برخی کالاها نرخ آن ۵ درصد خواهد بود. تأمین بعضی موارد نیز دارای نرخ صفر درصد است که مهم‌ترین آن عبارتند از: مواد غذایی، آب، کتاب و روزنامه و برخی معاملات خاص چون زمین و املاک و حمل‌ونقل عمومی (به جز تاکسی)، فعالیت‌های معاف نیز خدمات مالی، اجاره، آموزش و خدمات مراقبت‌های بهداشتی هستند.
۱۱	چین	۱۳ تا ۶ درصد	در کشور چین دو گروه مالیات بر اساس ارزش افزوده تولیدی وجود دارد. گروه اول، پرداخت‌کنندگان مالیات بر ارزش افزوده مقیاس کوچک و گروه دوم پردازندگان معمولی شرکت‌های فعال در تولید خدمات مشمول مالیات بر ارزش افزوده که ارزش فروش آنها کمتر از ۵ میلیون یوان (۸۰/۵ هزار دلار در سال و عمده‌فروشان یا خرده‌فروشان) که ارزش فروش آنها کمتر از ۸/۰ میلیون یوان (۱۲۹ هزار دلار) در سال باشد، جزء گروه اول محسوب می‌شوند و سایر شرکت‌ها جزء گروه دوم، تولیدکنندگان مقیاس کوچک تنها کافی است تا ۶ درصد از ارزش درآمد خود را بدون کسر مالیات پرداختی در مراحل قبل، به‌عنوان مالیات بر ارزش افزوده پرداخت کنند، ولی سایر شرکت‌ها باید برای خدمات تعمیر یا جایگزینی و بر محصولات وارداتی ۱۷ درصد، برخی مواد غذایی، کتاب و آب و برق ۱۳ درصد و برای اکثر خدمات طرح اصلاحات مالیات بر ارزش افزوده ۶ و ۱۱ درصد بپردازند. صادرات کالا و برخی خدمات مربوط به طراحی و تحقیق و توسعه و همچنین خدمات حمل‌ونقل بین‌المللی دارای نرخ صفر درصد است.
۱۲	کره جنوبی	۱۰ درصد	شرکت‌ها در برخی موارد مانند صادرات، خدمات حمل‌ونقل دریایی و هوایی و سایر فعالیت‌هایی که درآمد ارزی دارند معاف از این مالیات هستند. همچنین معافیت‌های مالیاتی شامل: مواد غذایی فرآوری نشده، زغال سنگ، خدمات آموزشی و بهداشتی، کتاب و روزنامه، خدمات بانکی و بیمه، فعالیت‌ها و برنامه‌های خیریه، تلفن عمومی و کالاهایی که به‌طور موقت برای صادرات مجدد وارد می‌شوند.
۱۳	مکزیک	۱۶ درصد	صادرات کالا و خدمات که در خارج استفاده می‌شود و هزینه آن توسط شعب مستقر در مکزیک پرداخت شود، دارای نرخ صفر درصد خواهد بود. همچنین مواردی چون ساختمان و زمین مسکونی، کتاب و روزنامه، انتقالات سهم، اموال دست دوم معاف از مالیات هستند.
۱۴	هند	۱۲/۵ درصد	در برخی موارد مانند نهاده‌های کشاورزی و صنعتی، کالاهای سرمایه‌ای و دارو، فلزات گران‌بها و غیره نرخ آن یک و ۵ درصد است.
۱۵	ژاپن	۱۰ درصد	طبق قوانین، صادرات دارای نرخ صفر درصد بوده و برخی معاملات از جمله فروش و اجاره زمین، خرید و فروش اوراق بهادار و ارائه خدمات عمومی معاف هستند. مالیات بر بهره پرداختی بابت وام نیز دارای نرخ ۲۰ و ۱۵ درصد برای بهره اوراق و حساب‌های بانکی است.
۱۶	برزیل	۱۸ درصد	نرخ مالیات بر ارزش افزوده در برزیل بین شهرها متفاوت است. نرخ کاهش یافته ۷ و ۱۲ درصد بر برخی کالاها اعمال می‌شود. برای واردات نیز این مالیات بین ۱۸ تا ۲۵ درصد است.
۱۷	امارات و عربستان	۵ درصد	دولت‌های عربستان سعودی و امارت متحده عربی از اول ژانویه ۲۰۱۸ شروع به گرفتن مالیات بر ارزش افزوده کردند. با این وجود، این دولت‌ها هنوز برنامه‌ای برای اخذ مالیات بر درآمد ندارند.

منبع: مقایسه تطبیقی اخذ مالیات بر ارزش افزوده در ایران و ۱۷ کشور دیگر / زهره دانشمندی